

БУЛІНГ СТОСОВНО ЗДОБУВАЧІВ-ВПО В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Куліч Софія Андріївна,
здобувачка I (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету філології і журналістики (група СОУМ-21)
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
kulics492@gmail.com

Науковий керівник:
Сеньовська Надія Леонідівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ipp56@tnpu.edu.ua

За 12 років російсько-української війни не лише мешканці прифронтових територій, але й жителі тилкових міст нашої країни отримали власний непростий досвід та спільну колективну травму війни. Здобувачі вищої освіти, стаючи повнолітніми в таких непростих умовах, стикаються, серед інших викликів, і з проблемою булінгу. Це явище руйнує виступає серйозним психотравмуючим фактором, особливо коли йдеться про студентів, сім'ї яких суттєво постраждали від війни та були змушені змінити місце проживання внаслідок впливу бойових дій. У закладах вищої освіти, згідно із дослідженнями Т. Спіріної, Т. Лях та А. Дулі [1], булінг набуває певної специфіки: змінюються види і форми прояву (психологічний замінює фізичному), частіше зустрічається кібербулінг. На жаль, цькування у студентському середовищі стає прихованішим та жорстокішим, у порівнянні із учнівським: «зрілим», «витонченим» та «продуманим». А, зважаючи на те, що здобувачі вищої освіти з родин внутрішньо переміщених осіб вже є вразливою категорією, – особливо цинічним. «Україні важливо формувати у студентів здатність розпізнавати маніпуляції, агресію у міжособистісній комунікації, навички адекватного реагування на конфліктні ситуації та насильницькі дії» [1, с. 90]. Таким чином, особливої актуальності набуває ознайомлення здобувачів вищої освіти зі способами «психічного самозахисту», протоколами реагування на цькування з боку інших студентів, відповідною літературою (наприклад, «Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати?» [2]), а також здійснення емпіричних досліджень, метою яких буде з'ясування «наявності–відсутності» булінгу стосовно студентів-ВПО у конкретних закладах та їхніх підрозділах.

Нами було проведено констатувальне анонімне дослідження у письмовій формі (за допомогою гугл-анкет) впродовж грудня 2025 року.

Була розроблена анкета, яка містила 11 запитань, що передбачали вибір одного із запропонованих варіантів відповіді. В емпіричному дослідженні взяли участь 40 осіб із таких закладів вищої освіти: Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Перше запитання стосувалося віку респондентів. 27 осіб (67,5%) відповіли, що їм 18–20 років; 9 осіб (22,5%) – що їм 21–23 роки; 3 осіб (7,5%) – що їм до 18 років; і лише 1 особа (2,5%), що їй від 24 роки і більше.

На друге запитання («Чи є у вашому закладі освіти студенти, які переїхали з інших регіонів через війну (ВПО)») більшість – 38 осіб (95%) відповіли «так», що було очікуваним; лише 2 особи (5%) відповіли «ні» та «не знаю».

Стосовно ставлення здобувачів освіти до студентів із родин ВПО серед них, більшість респондентів – 31 особа (77,5%) відповіли «з повагою, як і до всіх інших»; п'ята частина опитаних обрала відповідь «нейтрально» – 8 осіб (20%); ще 1 особа (2,5%) – «насторожено». Вважаємо таку статистику позитивною: здобувачі вищої освіти переважно позбавлені упереджень стосовно студентів-ВПО у своєму оточенні.

На четверте запитання («Чи помічали ви випадки упередженого ставлення або приниження студентів-ВПО?») 50% опитаних (20 осіб) відповіли, що не помічали такого; 32,5% (13 осіб) зафіксували такі факти; 12,5% (5 осіб) обрала відповідь «важко відповісти»; 5% (2-є осіб) – «так, неодноразово». Ця статистика показує, що цькування та приниження студентів-ВПО мають місце, хоч це й поодинокі випадки. Безумовно, керівництво й психологи закладів освіти мали б приділити цій проблемі увагу.

П'яте запитання («У якій формі найчастіше проявляється булінг до ВПО-студентів?») передбачало можливість вибрати декілька відповідей. Найчастіше респонденти обирали варіанти «насмішки або жарти з приводу походження» та «ігнорування, виключення з колективу» – по 18 осіб (45%); 15 осіб (37,5%) відзначили відповідь «образливі висловлювання чи прізвиська»; 11 осіб (27,5%) – кібербулінг (соцмережі, групові чати); 9 осіб (22,5%) – «поширення неправдивих чуток»; 4 особи (10%) – «публічне приниження». Можна зробити попередній висновок, що серед сучасних здобувачів вищої освіти не так часто можна зустріти булінг у формі публічного приниження або відвертого цькування. Частіше використовують жарти, ігнорування, чутки і насмішки в соцмережах.

На шоста запитання («Чи доводилось вам особисто ставати свідком або учасником подібних ситуацій?») 87,5% респондентів (35 осіб) відповіли, що не стикалися з таким; але 5% (5 осіб) самі зазнавали цькування.

На сьоме запитання («На вашу думку, через що найчастіше виникає булінг стосовно студентів-ВПО») ми отримали дуже різні відповіді: «інший акцент або манера мовлення» – 40% (17 осіб); «регіональні відмінності в поведінці чи цінностях» – 35% (14 осіб); «упередження, стереотипи» – 17,5% (7 осіб); «соціально-економічні труднощі» – 5% (2-є осіб); «заздрість або конкуренція» – 0,5% (1 особа). Можемо зробити попередній висновок, що проблеми виникають перш за все через потребу розділити «своє-чуже» та наявні стереотипи, а набагато рідше – через конкуренцію, особисту неприязнь тощо.

Як ми виявили, не всі знають куди має (може) звертатися студент, що зазнає булінгу. Це було восьме запитання і відповіді розділилися: 42,5% (17 осіб) – до адміністрації/деканату; 20% (8 осіб) – до куратора/викладача; 12,5% (5 осіб) – до психолога закладу освіти; 10% (4 осіб) – до друзів; по 7,5% (3-є осіб) – «до громадських організацій або гарячої лінії» та «нікуди, бо це не допоможе».

Очікуваними, хоч теж різноманітними, були відповіді на дев'яте запитання («Як, на вашу думку, можна запобігти булінгу щодо здобувачів-ВПО у студентському середовищі?»). 13 осіб (32,5%) відповіли, що «варто проводити просвітницькі заходи про повагу і толерантність»; 10 осіб (25%) – «створювати спільні проекти, волонтерські акції»; 9 осіб (22,5%) – «запровадити дисциплінарну відповідальність за булінг»; 5 осіб (12,5%) – «підтримувати студентів-ВПО через наставництво» та лише 3 особи (7,5%) – що потрібно покращити комунікацію між студентами та викладачами.

На десяте запитання («Як зазвичай реагує адміністрація або викладачі на факти цькування?») 40% опитаних (16 осіб) зазначили, що їм важко відповісти; 35% (14 осіб) вибрали варіант «активно втручаються та допомагають»; 17,5% (7 осіб) – «намагаються вирішити, але безрезультатно»; 7,5% (3 особи) зазначили, що викладачі та адміністрація не звертають на такий булінг уваги.

На останнє, одинадцяте запитання («На вашу думку, чи достатньо уваги приділяє ваш заклад вищої освіти темі булінгу та підтримці здобувачів-ВПО?») третина респондентів (13 осіб, 32,5%) відповіли «частково»; ще майже третина (11 осіб, 27,5%) – «так»; по 20 % (по 8 осіб) обрали варіанти «ні» та «не цікавилась/не цікавився».

Результати опитування дають можливість констатувати, що загалом здобувачі вищої освіти ставляться до студентів-ВПО позитивно або нейтрально. Однак, випадки булінгу трапляються (часто у форматі позірно необразливих жартів, ігнорування чи розповсюдження чуток), особливо якщо у закладі мало уваги приділяється формуванню у студентської молоді толерантності, поваги до норм і правил соціального середовища.

Список використаних джерел:

1. Спіріна Т. П., Лях Т. Л., Дуля А. В. До питання профілактики булінгу в закладах вищої освіти Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024 (2). с. 87–92. URL: <http://socped.luguniv.edu.ua/index.php/socped>
2. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. / Загальна редакція: К. Возніцина, Л. Литвиненко. Київ, 2020. 192 с.